

مروری بر اوضاع کشاورزی استان کردستان

قسمت (۱)

که دارای آن درجه از اطمینان باشد که ملاک برنامه ریزی قرار گیرد.

ج - توجه نمودن مسئولین اچه در سطح استان وجه در کمیته کشاورزی مکرر به وضعیت کمیته کشاورزی چرا که پیشنهادات و ارائه طریق این مسئولین دارای ضمانت اجرایی است و در بسیاری از موارد می تواند راهگشا باشد.

د - جابجایی نیرو ها و کم بودن میزان خدمت نیرو ها در جهاد که غالباً باعث اشتفتگی و مشکلات مقطعی در تهیه و تدوین برنامه ریزی میگردد.

۲- مدیریت صحیح همیشه می تواند عامل مؤثری در پیشبرد کارها باشد کمبود افراد با تجربه جهت مدیریت گروهها ، احدهای کمیته

* عدم شناخت صحیح از وضعیت کشاورزی و دامداری منطقه و نداشتن آمار و اطلاعات دقیق که دارای آن درجه از اطمینان باشد که ملاک برنامه ریزی قرار گیرد، از جمله مشکلات کمیته کشاورزی است.

در گزارش کارهای ارسالی شرح آن داده شده است؟

با وجود ایشار بی شائبه اعضاء کمیته کشاورزی باید این نکته را اقرار نمود که بعلت وسعت کار کشاورزی در این منطقه ، شغل اصلی اکثریت مردم هنوز نتوانسته است قدمهای اساسی و بنیادی را در جهت بالا بردن کمیت و کیفیت کشاورزی و دامداری منطقه بردارد و این نتیجه نیز شاید از سیری ناپذیری و عشق ، علاقه و ایمان برادران جهادی صورت گیرد چرا که در این مقطع زمانی حدود مشخص و معینی برای کارنمی شناسند ولی واقعتهای فعلی نشانگر آنست که با تمام تلاش و کوشش های برادران کمیته کشاورزی بعلت گستردگی روز افزون کارها مشکلات و موانع روز بروز بیشتر افزایش مییابد و خود بخود مانع سیر صحیح و اصولی برنامه های کمیته کشاورزی می گردد . بدین مشکلات تا آنجا که مقدور است طور اساسی حل و فصل شود. مشکلات کمیته کشاورزی جهاد سازندگی استان کردستان شرح زیر میباشند

۱- عدم وجود برنامه ریزی صحیح و اصولی بر مبنای امکانات موجود با توجه به شرایط منطقه که از عوامل زیر ناشی می شود
الف - کمبود نیروی متخصص و برنامه ریز که دارای ابتکار و ابداع جهت اجرای طرحهای بنیادی در زمینه دامداری و کشاورزی باشند
ب - عدم شناخت صحیح از وضعیت کشاورزی و دامداری منطقه و نداشتن آمار ، اطلاعات دقیق

از آنجا که شمه ای از وضعیت کشاورزی استان کردستان آمده است لازم و ضروری بود که وضعیت و نحوه فعالیتها و عملکرد کمیته کشاورزی جهاد سازندگی استان کردستان و همچنین مشکلات و نارساییها موجود و نحوه اختصار شرح داده شود تا اشاء ... مورد توجه برادران مسئول قرار گیرد و با ارائه طریق و پیشنهادات در حل این مشکلات برآیند و کمیته کشاورزی را بیش از پیش یاری نمایند تا با فعالیت بیشتر در جهت زدودن استضعاف و رفع محرومیت های این منطقه گامهای اساسی بردارد. کمیته کشاورزی جهاد سازندگی کردستان نیز مانند سایر کمیته های این جهاد بلافاصله بعد از پاکسازی منطقه رسالت خود را بعنوان پیمان آور انقلاب اسلامی به روستاهای محروم کردستان آغاز نمود. بدیهی است در ابتدا کمیته کشاورزی فقط به امر توزیع و اقدامات مقطعی پرداخت بعد از جایگزین شدن و شکل گیری جهاد سازندگی استان کردستان واحدها و گروههای کمیته کشاورزی نیز شروع کار نمود. در اوایل سال ۶۱ فعالیتهای کمیته کشاورزی جهاد سازندگی بیش از پیش گسترش یافت. فعالت نمودن تعمیرگاههای موجود در سطح استان و توزیع نهادهای کشاورزی در سطح استان کردستان و دو بخش و در شهرستان آذربایجان غربی و ارسال سریع نهادهای کشاورزی به روستاهای تازه پاکسازی شده از جمله عملکردهای این کمیته بوده است که

* مدیریت صحیح همیشه میتواند عامل مؤثری در پیشبرد کارها باشد، کمبود افراد با تجربه جهت مدیریت گروهها و واحدهای کمیته کشاورزی در سطح استان و در سطح شهرستانها سبب رکود کارها گشته است.

کشاورزی در سطح استان و در سطح شهرستانها سبب رکود کارها گشته است.

۳- توزیع نهاده های کشاورزی و مشکلات ناشی از آن که کمیته کشاورزی را عملاً از وظایف اصلی بازداشته و قسمت اعظم وقت و نیروی خود را صرف اینکار میدارد مضافاً اینکه مشکل انبارداری نیز به آن افزوده شده است، و در حال حاضر بعثت کمبود نهاده های کشاورزی این احتمال پیش می آید که امر توزیع به این شیوه نهایتاً بسر خوردگی روستائیان و سلب اطمینان آنها انجامید.

۴- عدم وجود هماهنگی با سایر کمیته ها از آنجمله کمیته عمران در قبیل ساخت تعمیرگاههای ماشینهای کشاورزی و یا سایر طرحهای ساختمانی کمیته کشاورزی.

۵- مشخص نشدن حدود وظایف کمیته کشاورزی جهاد سازندگی در رابطه با سایر ادارات که بنحوی با کار کشاورزی در ارتباط هستند.

در پایان خاطر نشان میسازد که احتمال مشکلات دیگری نیز هست که خود را با مشکلات فوق مستتر نموده اند از آنجمله بوجود آمدن حساسیتها و احياناً برخوردها که خود شرح مفصل دارد. بهر حال آنچه آمد اختصاری از وضعیت کمیته کشاورزی است و در خاتمه پیشنهاد می شود که هر چند گاه سمیناری با حضور شورای مرکزی جهاد سازندگی استان کردستان و مسئولین کمیته کشاورزی صرفاً برای بررسی وضع کشاورزی منطقه و ارائه پیشنهادات و بحث لازم در مورد نحوه اجرای

برنامه های بنیادی در کردستان تشکیل گردد و باید از برادران ذیربط با امور کشاورزی در دفتر مرکزی (حتی الامکان مسئول کمیته کشاورزی دفتر مرکزی) مصرا خواسته شود که در این سمینار ها شرکت نمایند.

با توجه به نقش اساسی روستا به عنوان مجموعه ای بهم پیوسته در رشد توسعه و کسب استقلال اقتصادی سیاسی و فرهنگی و از آنجا که دولت جمهوری اسلامی نیز کشاورزی را به عنوان محور توسعه اقتصادی منظور نموده است و در برنامه های پنج ساله نیز جایگاه خاصی را داراست، مسلماً جهاد سازندگی بعنوان یک نهاد انقلابی می تواند در اجرای این برنامه سهم

- * ۱/۵٪ مساحت کل کشور
- * جمعیت شهرتشین کل استان: ۲۸۶۱۷۳ نفر (۲۹/۸۷٪ کل جمعیت) ۹۵۸۱۲۹
- * جمعیت روستاتشین کل استان: ۶۷۱۹۵۶ نفر (۷۰/۱۷۳٪ کل جمعیت) ۱۰۰٪
- * حدود جغرافیائی استان کردستان: ۲۲ و ۳۴° تا ۲۰ و ۳۶° عرض شمالی
- * تراکم جمعیت در سطح استان: ۲۸/۳۲ نفر در هر کیلومتر مربع

استان کردستان از دریچه جمعیت و تغییرات آن

جمعیت استان کردستان بر حسب نوع خانوار در سرشماری آبان ۴۵ و ۵۵:

سال	۴۵	۵۵
کل جمعیت	۶۱۹۷۰۰	۷۸۲۴۴۰
معمولی ساکن	۶۱۵۷۶۶	۷۷۲۷۴۵
دستجمعی	۳۸/۷	۹۶۷۱
عشایری	۰	۱۴
متحرک	۱۲۷	۱۰

عظیمی را ایفانماید و این کار عظیم و پر محتوی احتیاج به برنامه ریزی و هماهنگی دقیق دارد که انشاء... هر چه زودتر گامهای اساسی در این زمینه برداشته شود.

جدول خلاصه وضعیت جغرافیائی - کشوری استان کردستان (سال ۱۳۶۰)

- * تعداد شهرستان های تابعه: ۶ شهرستان
- * نام شهرستان های تابعه: سنندج - بیجار - مریوان - سقز - قروه - بانه
- * تعداد بخش های تابعه شهرستان های استان: ۱۶ بخش
- * تعداد دهستان ها: ۴۸
- * تعداد دهات تابعه استان: ۱۸۶۵ - ۱۹۱۹ روستا
- * مساحت کل استان: ۲۴۹۹۸ کیلومتر مربع

تعداد خانوار در سال ۱۳۵۵ در استان کردستان برابر ۱۴۷۵۸۴ واحد برآورد و شمارش شده که با احتساب کل جمعیت در این سال متوسط اعضای هر خانوار برابر ۵/۳۰ نفر می باشد.

توزیع جمعیت استان کردستان به تفکیک شهری و روستائی، مساحت، تراکم جمعیت و میزان شهرنشینی در سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۰ به قرار زیر می باشد:

سال	۱۳۵۵	۱۳۶۰
جمعیت کل	۷۸۲۴۴۰	۹۵۸۱۲۹
شهری	۱۹۰۳۷۵	۲۸۶۱۷۳
روستائی	۵۹۲۰۶۵	۶۷۱۹۵۶
مساحت	۲۴۹۹۸	۲۴۹۹۸
تراکم در کیلومتر مربع	۳۱/۳	۳۸/۳۲
درصد شهرنشینی	۲۴/۳٪	۲۹/۸۷٪

همچنین برآورد و پیش بینی های جمعیتی بر مورد سکنه استان کردستان به قرار زیر است.

«درصد رشد سالانه جمعیت استان»

کل	شهری	روستائی
۲/۳۳	۶/۲	۱/۳۵

«برآورد میزان شهرنشینی»

سال آمارگیری	۱۳۵۵	۱۳۴۵
درصد شهرنشینی	۱۶/۵	۲۴/۵

از تفاوت برآورد میزان شهرنشینی در دو سال ۴۵ و ۵۵ بخوبی آشکار می گردد که به طور متوسط بین ۷-۱۰٪ بر جمعیت شهرها افزوده شده و به عبارت دیگر بر شهرنشینی افزوده شده است. این تفاوت در نقاطی که محرومتر بوده اند بیشتر خود را نشان می دهند. بطور مثال در استان سیستان و بلوچستان ۱۰/۱٪ بر جمعیت شهرنشینی افزوده شده و در استان هرمزگان ۱۱/۶٪ و در استان یزد ۲۰/۷٪.

لذا باید جداً به مسئله مهاجرت ها توجه گردد

و به وسایل ممکنه روستائین ها تأمین های رفاهی کردند تا به شهرها مهاجرت و کوچ نمایند چون هم بر بار مصرفی کشور افزوده میشود و هم از قدرت تولیدی کشور با توجه به کشاورزی ابتدائی و اولیه آن کاسته میشود.

دیگر لازم به توضیح نیست و همین بس که از مقایسه درصدهای جمعیت شهرنشینی بین سالهای ۵۵ و ۶۰ کاملاً مشهود است که درصد جمعیت شهرنشینی بین ۴۷/۷٪ در حال افزایش بوده که خود دلیلی کاملاً بارز بر مهاجرت روستائی به نقاط شهری است.

از برآوردهائی که به عمل آمده چنین معلوم گردیده که در ظرف ۱۰ سال آینده یعنی دهه ۶۰-۷۰ جمعیت کشور بالغ بر ۴۶۲۴۳۰۰۰ نفر می گردد که افزایش سالانه اش در حدود ۱/۸٪ می شود. از این جمعیت در سال ۱۳۷۰ تعداد ۲۵۰۱۸۰۰۰۰ نفر در نواحی شهری بارشد جمعیت ۲/۵٪ متمرکز خواهند بود و ۲۱۲۲۵۰۰۰۰ نفر با رشد ۱٪ در نواحی روستائی زندگی می کنند. یعنی با این ترتیب ما در دهه ۶۰-۷۰ مقدار ۵۴/۱٪ کل جمعیت کشورمان در شهرساکن خواهند شد و میزان ۴۵/۸۹٪ آن در روستاها خواهند ماند یعنی همچنان مهاجرت ها به سوی نواحی شهری ادامه خواهند یافت چرا که درصد جمعیت شهرنشینی از ۵۱/۸٪ در سال ۶۰ به ۵۴/۱٪ در سال ۷۰ خواهد رسید که البته نسبت به سالهای پیش از اختلاف درصد کمتری برخوردار خواهند بود و رشد کمتری را نشان خواهد داد ولی رویهم رفته تخلیه سکنه روستائین و سکنی گزیدن آنها در مناطق شهری مشکلات بسیاری را برای امر آموزش - بهداشت و... به همراه خواهد آورد که از همه مهمتر همانطور که قبلاً ذکر شد گرایش از تولید به مصرف است که در نهایت وابستگی اقتصادی و برخی مسائل دیگر را به همراه دارد و از این موضوع باید بشدت جلوگیری کرد. آمار بدست آمده می گویند که از میزان ۸۴۴۴۰ آبادی این مملکت تعداد ۱۹۲۸۴ آبادی یعنی ۲۲/۸٪ آن تخلیه شده و سکنه ندارد. بر فرض اینکه از سال ۱۳۵۵ به بعد رشد جمعیت به طور محسوسی فزاینده بوده و سیاستهای اقتصادی در خریب

رشد جمعیت شهری و روستائی بی اثر فرض شده باشد درصد رشد جمعیت استان ۲/۳٪ خواهد بود.

* آمار ارزش دامی کشور بازگو کننده این حقیقت است که مراتع مادر حکم چاههای نفت می باشند که توجه به آنها مایه رونق اقتصادی و استقلال سیاسی و عدم توجه، سبب اضمحلال و سقوط اقتصادی و سیاسی مملکت می گردد.

وضعیت جغرافیائی - طبیعی استان

استان کردستان منطقه ایست کوهستانی که حدود ۱/۵٪ مساحت کل کشور یعنی تقریباً ۲۵۰۰۰ کیلومترمربع را تشکیل میدهد این استان بین مدارهای ۳۴ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و بین ۴۵ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع است مرکز این استان سنندج است که اختلاف ساعت شرعی آن از تهران ۱۸ دقیقه می باشد این استان که استانی مرزی و همجوار با کشور عراق است در غرب کشور واقع شده و دارای آب و هوائی معتدل - سردسیر می باشد که میزان رطوبت آن بالاست و این سبب سبز و خرمی نسبی این استان می گردد. موقعیت این استان به قرار زیر است: این استان از شمال به استان آذربایجان غربی و زنجان و از شرق به استان همدان و قسمتی از استان زنجان و از جنوب به استان باختران و از غرب نیز به کشور عراق محدود می گردد. این استان بر اساس تقسیمات کشوری به ۶ شهرستان و ۱۶ بخش و ۴۸ دهستان و در حدود ۱۹۱۹-۱۸۶۵ روستا تقسیم شده است. اسامی مشروح شهرها - بخش ها - دهستانها در صفحات پیشین قید گردیده و از تکرار آن خودداری می گردد.

پویائی و فعالیتهای یک جامعه را نشان میدهد باید به صراحت اشاره کرد که این استان از این لحاظ در فقر بسیاری بسر میرد چرا که در کل سطح استان میزان خطوط مواصلاتی درمقیاس ذیل موجود است:

مجموعه راههای آسفالتی استان = ۵۵۶ کیلومتر
مجموعه راههای آسفالتی سراسیمی ساخته شده و در دست مطالعه و ساختمان استان توسط سازمان عمران و نوسازی روستاها و اداره راه و ترابری = ۳۶۰۲ کیلومتر

از مجموع راههای غیر آسفالتی استان کردستان که ۳۶۰۲ کیلومتر گردید مقدار ۱۸۵۲ کیلومتر آن توسط اداره نوسازی و عمران روستائی احداث شده که به گفته دست اندرکاران در ظرف چندساله اخیر بر اثر عدم نظارت و نگهداری آنها تخریب شده و از بین رفته است و چیزی از آن باقی نمانده. آمار راههای غیر آسفالتی احداث شده و در دست ساختمان و مطالعه استان کردستان از قرار زیر است (به تفکیک شهرستانها)

بیجار ۲/۲۲۴ کیلومتر - فرودگاه دهگلان ۶/۱۷۰ کیلومتر - مریوان ۵/۳۴۹ - سنندج ۵/۵۸۴ کیلومتر

سقز ۰۲/۲۹۲ کیلومتر - بانه ۲۳۲ کیلومتر

که البته در دست ساختمان و مطالعه بودن برخی از موارد فوق الذکر صحت ندارد و فقط باید عنوان کرد که آمار راههای غیرآسفالتی موجود در شهرستانهای استان کردستان بشرح فوق است.

نتیجه اینکه با جزئی دقت در این امر میتوان دریافت که غالب راههای درجه یک و سولته در نقاط شرقی استان که از وضعیت توپوگرافی بهتری برخوردارند احداث گردیده و این درحالیست که در قسمتهای غربی استان همچون اورامان تخت - مریوان به جز در سطح خیابانهای شهر و برخی بخشها رنگ آسفالت را در بیرون شهرها به هیچوجه نمیتوان ملاحظه نمود و بیشتر جادههای این نواحی که شدیداً کوهستانی و صعب العبور است شوسه و خاکی است و دست یافتن مردم این نقاط به نواحی مجاور و غیره بسختی مقدور است و به همین علت است که ورق بزیند

بلندترین منطقه استان یکی از قله کوه چهل چشمه بنام خملک است با ارتفاع ۳۱۲۱ متر و پست ترین نقطه استان در مریوان واقع است با ارتفاع ۱۱۵۰ متر از سطح دریا.

نزولات آسمانی

- بطور متوسط در سال حدود ۳۵۰ الی ۵۰۰ میلی متر نزولات آسمانی دارد که هرچه به سمت غربی استان متمایل گردیم بر میزان این نزولات افزوده میشود بطوریکه در برخی نقاط شهرستان مریوان این مقدار به ۹۰۰ میلی متر نیز رسیده است. هر ساله مقادیر عظیمی از آب رودخانه های این استان به سایر مناطق کشور توسط رودخانه هانی همچون تلوار - سیمینه رود و زربینه رود برده میشود و رودخانه های سیوان و رودخانه هانی از زاب کوچک نیز مقادیری از آب های این استان را به کشور عراق تخلیه می کنند که در صورت کنترل و بهره برداری از آنها می توان سطح زیرکشت آبی این استان را به ۲ برابر فعلی رساند.

نحوه تخصیص یافتن اراضی مزروعی در غیرقابل زرع این استان به قرار زیر است:

۱۰۰٪ هکتار ۰۰۰/۲۵۰۰ = کل اراضی استان
۵۹/۶٪ هکتار ۰۰۰/۱۴۹۰ = اراضی غیرقابل کشت

۴/۲۰٪ هکتار ۰۰۰/۱۰۱۰ = اراضی قابل کشت
۶/۲۱٪ هکتار ۰۰۰/۵۴۰ = اراضی زیرکشت
۸/۱۸٪ هکتار ۰۰۰/۴۷۰ = آیش سالانه
۲/۳٪ هکتار ۰۰۰/۸۰ = آبی (اراضی)
۴٪ هکتار ۰۰۰/۱۰ = باغات
۱۸٪ هکتار ۰۰۰/۴۵۰ = اراضی دیم

وضعیت خطوط مواصلاتی استان کردستان با سایر نقاط کشور

کلا استان کردستان ناحیه ایست کوهستانی و معتدل سردسیر که هرچه بر عرض جغرافیائی شهرها و روستاهای آن افزوده میگردد شدت برودت و یخبندان بیشتر میشود از این لحاظ به محض سرد شدن هوا و رو به زمستان نهادن فصل باریدن برف و باران اغلب نقاط دورافتاده و محروم از لحاظ جاده و وسائل ارتباطی در محاصره برف واقع میشوند و دستشان از سایر نقاط حتی همجوار نیز بریده میگردد. این مسئله بدانجهت عنوان میشود که اگر وسائل ارتباطی و مواصلاتی در اختیار سکنه این استان خاصه نقاط محروم و دورافتاده واقع میشد درجه ضعف و محرومیتشان مسلماً کاهش می یافت.

از آنجا که جادهها به منزله رگهای حیاتی یک جامعه میباشند و امکانات ارتباط و حمل و نقل

غالباً اقتصاد مردم این نقاط اقتصادی بسته است و بیشتر مبادلات بازرگانی به صورت تهاتری بین اهالی همان مناطق برقرار است خاصه دسترسی مردم محروم این گونه نواحی به مراکز درمانی و پزشکی یا اصلاً مقدور نیست و یا وسع مالیشان برحسب سبک زندگیشان این اجازه را نمی‌دهد به همین لحاظ میتوان عنوان و پیشنهاد نمود که در برنامه‌های عمرانی زیربنایی بایستی تراکم و تمرکز بوده را به این گونه نواحی اختصاص داده و سعی گردد با وسایل ممکنه از جمله احداث راه‌های اسفالتی مردم این نواحی را که غالباً همجوار مرز عراق نیز هستند از انزوا خارج ساخت و مقدمات تحرک و فعالیتهای گوناگون تولیدی خاصه کشاورزی و صنایع دستی را برای مردم این منطقه فراهم ساخت چرا که زمینه در این منطقه برای موارد مذکور فوق العاده مساعد است.

توضیح اینکه در چند سال اخیر راههای روستائی و شوسه و اسفالتی‌های احداث یا در دست احداث اند که در این گزارش نیامده است.

وضعیت و دید کلی کشاورزی استان کردستان

بطور کلی استان کردستان را باید یک استان کشاورزی، بالاخص دامپروری خواند. بسیاری از مناطق کشور مخصوصاً استانهای همجوار کویر به علت عدم وجود شرایط طبیعی و جوی ناچارند گردشی از سمت کشاورزی سنتی به سمت صنعت داشته باشند. مخصوصاً در نواحی ساوه - اصفهان میتوان با مشاهده تراکم فوق العاده کارگاهها و کارخانجات صحت این مدعا را دید ولی در منطقه‌ای همچون کردستان که متوسط نزولات آسمانی آن به حدود ۴۵۰-۵۰۰ میلیمتر میرسد و شرایط را برای نازلترین سطح زراعت یعنی زراعت دیم و دیمکاری گندم آماده میسازد میتوان گفت که این استان یک استان کشاورزی است ولی اظهار این مدعا به معنای این نیست که انحصاراً باید به کشاورزی و دامپروری پرداخت بلکه باید به موازات رشد جمعیت و پیشرفت تکنولوژی همپای توسعه کشاورزی به صنعت و کارگاههای صنعتی نیز

مشخص شدن حدود وظایف کمیته کشاورزی جهادسازندگی در رابطه با سایر ادارات که بنحوی باکار کشاورزی در ارتباط هستند، از جمله مشکلات کشاورزی است.

در خدمت کشاورزی شدیداً همت گماشت. مسئله مهمی که در این جا باید عنوان داشت اینست که به علت شرایط کوهستانی منطقه و خواه ناخواه پستی و بلندیهای فراوان امکان زراعتهای آبی اندک میباشد و یا در صورت امکان مقرون به صرفه و صلاح اقتصادی نمی‌باشد اکثر زارعین منطقه به کار زراعت دیم مشغولند و در جوار آن به دامپروری نیز میپردازند. بر همین اساس میتوان گفت که از قدیم الایام در جوار زراعت دیم به کار دامپروری علاقه‌نی خاص داشته‌اند و در این کار تبحر دارند. این موضوع از آنجا ناشی میشود که به علت عدم بازدهی کافی زراعت دیم و عدم تناسب کافی بسیاری از اراضی برای زراعت آنها را به مرتع تبدیل نموده‌اند و مقدمات توسعه دامداری را فراهم کرده‌اند. این موضوع به اندازه‌ای در کردستان دارای اهمیت بوده که از سایر نقاط ایران سالها پیش دامها را در فصولی از سال که مرتع آمادگی پذیرش دامها و تغلیف آنها را داشته به مناطقی از کردستان می‌آورده‌اند و دامداران نوعی کوچ موقت اختیار کرده و راجعت تغلیف دامهای خود اجاره می‌نمودند. ذکر این مطلب جهت اثبات این ادعاست که مراتع کردستان در صورت احیاء و مواظبت ظرفیت تولید دام بیشتری را دارد. به همین جهت در صورتیکه اولویتی به مراتع در استان کردستان در مقوله کشاورزی داده شود می‌توان امید بسیاری به احیای دامداری و خودکفائی نسبی دامی و لبنی مملکت داشت.

همینطور در مناطقی از غرب این استان که میزان بارندگی به حدود ۱۰۰۰ میلی‌متر در سال

می‌رسد می‌توان توسعه و احیای جنگل و جنگلکاری را نیز در کنار مراتع مورد توجه قرار داد. خلاصه مطلب اینکه در این استان می‌توان گفت کشاورزی به معنای زراعتش در قسمت‌های شرقی و باغداری و مرتع‌داری در قسمت‌های غربی اشاعه دارد و می‌توان بخوبی در این زمینه‌ها کار کرد و از همه مهمتر دامداری است که مخصوصاً در نواحی سقز و دیواندره از عمده مشاغل اهالی است و قابل توجه می‌باشد. جنگل و صنایع دستی وابسته به آن نیز از توجه خاصی در منطقه میروان و بانه برخوردارند و زمینه ترقی و توسعه را در این نواحی دارند.

وضعیت مراتع در سطح استان کردستان و رابطه آن با میزان دام منطقه

ارزش دامی کشور طبق برآورد کارشناسان سازمان دامپزشکی کشور عددی در حدود ۲۳۰۰۷۷۰۷۰۰۰۰۰۰ ریال است و محصولات دامی نصف این رقم یعنی ۸۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال برآورد شده پس در واقع ارزش کل محصولات دامی و دام کشور عددی در حدود ۲۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال تخمین زده شده که می‌توان آن را به راحتی با درآمد ثروت ناشی از نفت مقایسه کرد تا حدود بیش از ۸۰٪ این ثروت از طریق مراتع مملکت تغذیه و تهیه می‌گردد. اعداد فوق بازگو کننده این حقیقتند که مراتع ما در حکم همان چاههای نفت ما هستند که توجه به آنها مایه رونق اقتصادی و استقلال سیاسی و عدم توجه سبب اضمحلال و سقوط اقتصادی - سیاسی مملکت می‌گردد. مراتع تنها ممری برای کسب درآمدهای ما نیستند بلکه منشأ فواید و اثرات بسیاری در کشاورزی مملکتند از جمله اثرات مراتع در حفظ و نگهداری خاک و تلطیف هوا و حفظ آب‌های موجود سهم بسزایی دارند که صحبت در این باره در این مقاله نمی‌گنجد. مراتع استان کردستان در مقایسه با سایر نقاط ایران در وضع مناسب تری قرار دارند لهذا دامداری آن نیز بالنتیجه باید بهتر از سایر مناطق باشد و نقش عمده‌ای در اقتصاد

منطقه دارا می باشد. پس برای شکوفائی اقتصاد منطقه لازم است توجه شایانی به دامداری و در واقع به مراتع مابذول گردد. با توجه به اینکه نزدیک به ۹۰٪ از دامهای این استان از علوفه مراتع تغذیه میشوند و مراتع یکی از ارکان اساسی دامداری می باشد پس اگر بخواهیم تغییری مثبت در اقتصاد و وضع معیشتی مردم این خطه بدهیم مستلزم این است که به طور اساسی به مراتع توجه کنیم و اقدامات بنیادی و همه جانبه در زمینه حفظ و بهره برداری از این ثروت خدادادی به عمل آید.

موقعیت و مساحت و کیفیت و کیفیت مراتع کردستان تاکنون بدرستی روشن نشده است، با توجه به اینکه رکن اساسی برنامه ریزی در هر موردی شناخت دقیق آنست متأسفانه آمارهای تقریبی از مراتع استان تاکنون تهیه و ارائه نگردیده است ولی به طور پراکنده و جسته و گریخته سطح مراتع استان را حدود ۱/۵۱ میلیون هکتار برآورد کرده اند که اگر نیم میلیون هکتار از جنگلهای استان را با توجه به اینکه هم از سرشاخه درختان این جنگلهای برای تغذیه یز استفاده میشود و هم از زیراشکوب جنگل به عنوان مراتع استفاده میشود کلاً میتوان گفت که ۱/۵۲ میلیون هکتار مراتع قابل استفاده دامی موجود است که در مقایسه با مراتع سایر نقاط ایران در وضع بهتری قرار دارد و هرچه به طرف غرب نزدیک می شویم (منظور غرب استان است) چه از نظر کیفیت و چه از نظر کمیت وضعیت مراتع اعتلا می یابد. آنچه کاملاً مأموس است اینست که بعد از انقلاب اسلامی مخصوصاً تخریب مراتع در تمام نقاط ایران منجمله کردستان روند صعودی داشته و قسمتی از مراتع به زمین زراعتی تبدیل شده است که مسلماً زمین های زراعتی خوبی با بازده مرغوب و اقتصادی نبوده و بعد از چند سال کنت و زرع از انتفاع افتاده و رها می گردید باین نتیجه نه تنها تولیدزراعتی بالا نرفته بلکه، سطح مراتع نیز کاهش می یابد. تبدیل مراتع به زمین های زراعتی تنها علت کاهش میزان سطح مراتع نبوده بلکه بر اثر چرای بیش از حد و چرای زودرس، مراتع تحت فشار می باشند فرضاً اگر مرتعی فقط ۶ ماه از سال در هر هکتار آن یک واحد دام باید

تعریف گردد اکثر بیش از ۶ ماه و آنهم بیش از یک واحد دامی تعریف میشوند، چنانکه در ایران در حدود ۹۰/۰۰۰/۰۰۰ واحد دامی وجود دارد در حالیکه مراتع کل ایران فقط ظرفیت حدود ۲۰ میلیون واحد دامی را دارد. در این حال این سوال پیش می آید که پس ۸۰ میلیون واحد دامی از کجا تغذیه میشوند؟ جواب این سوال اینست که اولاً قسمتی بوسیله علوفه دستی حاصل از کشت زمینهای آبی و باقیمانده کاه و کلش زمینهای زراعی تعریف میشوند. که این مقدار علوفه باید جدا افزایش یابد. و قسمتی نیز بوسیله علوفه وارداتی از خارج تغذیه میشوند. که از نظر قطع وابستگی و یا حداقل کاهش آن باید برنامه ریزی صحیحی در این زمینه صورت گیرد و قسمت دیگر نیز بوسیله اضافه بر ظرفیت مراتع تغذیه می شوند که این را فشار چرایی گویند. و قسمت دیگر نیز از راه گرسنه نگهداشتن دام تامین می شود. پس در واقع یا با فشار چرایی رو به قهقراء و نابودی می روند و یا اینکه گرسنه نگهداشتن دامها کیفیت دام را کم کرده و تولیدات دامی و لبنی کشور شدیداً کاهش می یابد که باز هم باید دست به دامان مملکت های اجنبی برای تهیه گوشت و پنیر و پشم و... گردیم، پس چه باید کرد؟

تاکنون پیشنهادات و راه حل های مختلفی جهت رفع این مشکل پیشنهاد شده که میزان کارگشائی و پیشرفت آن بسیار ناچیز بوده ولی در هر حال بد نیست به نکات ذیل در دست یابی به اهداف احیاء و گسترش بازدهی مراتع و دامداری توجه نمود:

۱- اعطای کمک های بلاعوض جنسی نظارت شده به کشتکاران علوفه و دامداران در زمینه تهیه علوفه مرغوب مورد نیاز و همچنین دام و محصولات دامی.

۲- تولید و خرید بذر و علوفه و ذخیره آن و توزیع در مواقع بحرانی.

۳- ایجاد آبشخور و تلمبه های بادی در سطوح وسیع در مراتع برای شرب دامها و ترغیب دامداران به پراکنش دامها و عدم تکرار در نقاط خاصی که به علل و جهات مختلف صورت می پذیرد.

۴- تبلیغات و آموزش روستائیان در جهت

حفظ و بهره برداری صحیح و علمی از منابع علوفه ائی.

۵- تاسیس مراکز خرید علوفه در مناطق دامداری و تضمین خرید علوفه مرغوب و انبار نمودن آن جهت مواقع بحرانی که دامداران با کمبود علوفه روبرو میشوند. همینطور پیشنهاد میشود که در جوار مراکز خرید و نگهداری علوفه مراکز دامپزشکی فعال نیز بنیان گردد تا خدمات لازم و سریع دامپزشکی در اختیار دامداران قرار داده شود و از فروش و کشتار بی رویه دامها به علل مختلف از جمله کمبود علوفه و دارو و خدمات دامپزشکی ممانعت به عمل آید و بازده دامی کشور افزون گردد. از طرف دیگر تضمین خرید علوفه سبب تشویق علوفه کاری می گردد و به مقاصد مختلفی نایل می گردیم از جمله:

الف - دلخوش و راضی نمودن کشتکاران با تضمین خرید علوفه شان و بالاخره تشویق علوفه کاری.

ب - صرفه جویی در خروج ارز از مملکت به سبب خودکفائی در تولید علوفه

ج - جلوگیری از ورود بیماریها و آفات ناخواسته علوفه به سبب عدم ورود علوفه از خارج

د - دامدار با خیالی آسوده از جانب تامین علوفه و دارو و سایر خدمات لازم دامی دیگر دام خود را در اقتصادی ترین زمان به فروش می رساند.

ه - دامدار تولیدات دامی را با قیمت ارزاتر و در واقع درآمد بالاتری تولید می کند و عده بیشتری به این شغل روی می آورند چرا که خدمات دامی و علوفه ائی به سهولت در دسترس قرار گرفته و جهت درمان و تهیه داروی دامهای راهی مراکز شهری نمی گردد و پولش در راههای دیگر مصروف نمی گردد.

و - از این طریق عده بسیاری از کارشناسان، پزشکان و تکنیسین های دست اندرکار به کاری تولیدی و مفید گماشته میشوند.

ز - اگر دولت ترتیبی اتخاذ نماید که خدمات فوق به شرطی در اختیار دامدار قرار گیرد که دامدار دام خود را با قیمت عادلانه در همان محل مجتمع به دولت بفروشد هم دولت می تواند

بقیه در دسترس

مروری به اوضاع ...

از تورم قیمت دام و محصولات دامی ممانعت به عمل آورد وهم وسایل رفاه و آسایش و درآمد بیشتر برای دامدار و روستائی فراهم می آورد. ح - چنانکه منطقه دامداری بسیار پر رونق باشد دولت می تواند در همان محل دست به احداث کشتارگاهانی در این زمینه بزند و دامهای خریداری شده را در همان محل کشتار نموده و بسته بندی و منجمد نموده که این خود نیز سبب می گردد که از افت محصولات دامی همچون گوشت و پوست و پشم و احياناً مشتقات نسبی کاسته گردد چرا که در اثر حمل و نقل دام این مواد کاهش می یابد وعده بسیاری نیز در همان محل بدون اینکه مهاجرتی پیش آمده باشد به کارهای تولیدی پرداخته اند. خلاصه کلام اینکه لازم است که به روستا و روستائین هر چه بیشتر نزدیک شده به او کمک و همیاری نمود و بقول معروف زیر بغل او را گرفت.

از لحاظ طبقه بندی مراتع، مراتع استان کردستان از نوع مراتع کوهستانی و بیلاقی بوده و در حدود ۴۰٪ مراتع میان بند می باشد و بر حسب اینکه منطقه کوهستانی باشد و یا نیمه کوهستانی ممکن است یکی از این دو حرفه اصلی باشد. و شاید از یک صدسال قبل هیچ تغییر اساسی صورت نگرفته باشد مگر دام و کیفیت مراتع، تابستان دامها از مراتع استفاده می کنند و زمستان در آغل تغذیه میشوند البته در مورد بز زمستان برای تغذیه راهی جنگلهای میشوند و از سرشاخه هائی که در تابستان چیده شده و در همانجا نلمبار گردیده تغذیه می گردند. در روستاهائی که مجاور کوههای مرتفع می باشند ممکن است دامدار در تابستان برای چند ماهی با خانواده و دامها در کوهستان صورت مانده و بعد به روستا برگردد.

چنانچه فرض شود که ۱/۵ میلیون هکتار مرتع در استان وجود دارد و هر هکتار غذای یک واحد دامی در سال می نماند معلوم میشود که حدود ۲/۶۰۰/۰۰۰ واحد دامی اضافه بر ظرفیت

مراتع وجود دارد که البته این رقم محققاً بیشتر شده است. مراتع استان از نظر تولید علوفه در هکتار حدود نیم تن علوفه خشک قابل برداشت تولید می کنند که تقریباً در وضعیت خوبی فرار دارند علاوه بر تولید علوفه از نظر کثیرا نیز از مراتع استفاده فراوان می شود و هر سال دههاتن کثیرا قابل برداشت است.

از اهمیت اقتصادی مراتع استان کردستان همین بس که اگر بتوان در تولید سالیانه مراتع نشان داد با توجه به اینکه اگر از ۱/۵ میلیون هکتار سطح مراتع استان سالیانه هر هکتار نیم تن علوفه تولید نماید حدوداً ۷۵/۰۰۰ تن علوفه تولید خواهد شد. که اگر هر تن علوفه ۲۰۰۰ ریال فروش رود تولید سالیانه مراتع استان حدوداً ۱۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال خواهد بود. بدون در نظر گرفتن سایر فوائد مانند حفظ آب و خاک و لطافت هوا.

شهید خیا بانیان...

چون اینکار از عادات او بود، همیشه در مسافرتها برای نشستن در ماشینی که او در آن بود بین بچه ها بحث در می گرفت و گاهی برای بردن او به ماشین خودشان او را از چند جانب می کشیدند و جالب اینکه در تمام این حالات خوشرو بود.

بجتهای علمی و طولانی او و استعدادهای عجیبی که در این خصوص داشت فراموش نشدنی است. علاقه «جواد» به امام زیاد بود و با عشق خاصی از امام یاد می کرد، اما هرگاه موردی پیش می آمد که بچه ها برای زیارت رهبر عازم بیت امام بودند او قبول می کرد که بماند تا دیگران بروند.

«جواد» و «جهاد»

«جواد» به «جهاد» اعتقاد عجیبی داشت ولی همیشه جهاد در خانه را با همین اصطلاح رد می کرد و می گفت جهاد در خانه معنی نمی دهد، در جواب بعضی دوستان که به او گفته بودند چرا

ازدواج نمی کنی؟ گفته بود من با بلوچستان ازدواج کرده ام.

او به حفظ ارزشهای جهاد و تعیین و تدوین آن اعتقاد خاصی داشت و این بحث را چند مورد در بین بچه ها و در جلسات مختلف مطرح کرده بود و مسئولیت جمع بندی این بحثها را به عهده می گرفت. بیان مشکلات «جهاد» استان و فریادهای او بخاطر محرومیت موجود در منطقه سیستان و بلوچستان همیشه در گوش برادران بود و با این همه او می گفت که این استان احتیاج به فریاد دارد و ما نتوانستیم فریاد بزنیم، او همیشه می گفت که این استان به منزله تنگه احداست، ولی متأسفانه با همه تلاشها و فریادها عاقبت در راه رفتن به منطقه ای به شهادت رسید که داغ اصلاح وضع جهاد آن منطقه حساس از نظر نیرو و کیفیت بر دلش بود. امیدوارم که برادران جهادگر در تداوم راهش پایدار و مقاوم باشند و مسئولین مرکز نیز در اجابت خواسته هایش همت کنند.

در خاتمه به پدر و مادر این عزیز و همه کسانی که او را می شناختند تبریک گفته و می گویم که شما «جواد» را از دست نداده اید بلکه تازه او را بدست آورده اید.

گزیده ها...

اصلاح و احیاء مراتع است راه درمی که برای رشد تولید علوفه در مراتع وجود دارد. توسعه کشت علوفه در کشاورزی و استفاده از سیستم متناوب کشت در کشاورزی که این روش طرز وسیعی در کشور استرالیا رایج است این روش دوفایده اساسی دارد یکی اینکه سطح «آیش» اراضی غلات، سالانه زیر کشت نباتات علوفه ای، از جمله یونجه های یکساله و شبدر قرار میگیرد. از این راه تولیدات علوفه ای زیادی حاصل می شود، دوم اینکه این کار سبب می شود که گونه های خانواده بقولات از جمله یونجه و شبدر، از جهت اینکه ازت هوا را گرفته و در زمین تثبیت میکنند، زمین را حاصلخیزتر کرده و در سال بعد که غلات در این نوع زمینها کشت شود تولید آن بیشتر خواهد شد